

ПРО РОБОТУ НАД ПЕРЕКЛАДОМ ПУТІВНИКА “ЛЬВІВ” АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

© Пастирська І.Я., 2000

ДУ “Львівська політехніка”

Переклад – це вид духовної діяльності людини, корені якого сягають ще сивої давнини. Він завжди відігравав важливу роль в історії світової літератури. І особливо актуальним, необхідним і вирішальним є він у наші дні, коли міжнародні контакти набули найбільшої інтенсивності.

Переклад будь-якого тексту вимагає попереднього вирішення стратегічних питань, як наприклад, “Які найпомітніші особливості має цей текст?”, “Які його основні цілі?”, “До якого жанру він належить і на яку аудиторію розрахований?”, “Які функції переклад несе?”. Звичайно, наступним кроком є вирішення специфічних проблем, як, наприклад, проблеми граматики, лексики тощо, з якими ми маємо справу при розгляді особливих виразів в особливому контексті.

Якщо переклад розглядати як процес, то можна виділити два типи діяльності: розуміння оригінального тексту (ОТ) і формулювання тексту цільовою мовою (ТЦМ). Формулювання інформації (тобто її розуміння та інтерпретація) із заданої форми слів, а потім перефразування (тобто формулювання та перетворення) змісту інформації різними формами слів – це все є тим процесом, який здійснюється перекладачем.

У перекладознавчій літературі не раз поставало питання, яке загальновідоме як принцип еквівалентного ефекту. Цей принцип ставить за умову те, що ТЦМ повинен мати на реципієнтів тексту такий ефект, як і ОТ на своїх читачів.

Завданням перекладу як такого є прокладання шляху мовного і культурного розуміння між носіями різних мов. Життєвий досвід, знання, культурні уявлення однакових носіїв ТЦМ неминуче пов’язані з культурою країни. І є припустимим, що відгук носіїв оригінальної мови на ОТ не буде рівноцінним впливові на носіїв іншої культури. Тому принцип еквівалентного ефекту не вважається таким, що є доцільним у методиці перекладу.

Перехід значення від ОТ до ТЦМ обов’язково має в собі певний ступінь втрати при перекладі, тобто текстові цільовою мовою завжди не вистачатиме певних рис, що стосуються культурного середовища, які присутні в оригінальному тексті.

Перекладач повинен не уникати втрати в цілому, а зменшувати їх, визначивши, котрі з відповідних рис в ОТ є найбільш важливими для зберігання, а котрими можна найбільш раціонально пожертвувати.

Отже, перекладач прагне зменшити втрати при перекладі, радше доводячи до мінімуму відмінність, ніж доводячи до максимуму подібність.

Переклад – це не тільки дві мови, а й перехід з однієї культури в іншу. І тут постає питання про можливість передати своєрідність оригіналу так, як вона пов’язана з його мовою. Передача слів, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя, матеріального побуту, специфічні для певного народу чи країни, є важливим моментом при перекладі тексту. Р.Зорівчак вважає, що “перекладений твір залишається

перекладеним у повному значенні слова тоді, коли в ньому збережена національна своєрідність оригіналу в його соціально-історичній конкретності” [1, с.158].

Правильно передати позначення речей, про які йде мова в ОТ, і образів, що з ними пов’язані, можна тільки при володінні знаннями про ту дійсність, котра зображена в творі, що перекладається. А.Федоров називає ці знання “фоновими знаннями, як впливає з самого значення терміна, мається на увазі сукупність уявлень про те, що складає реальний фон, на якому розгортається картина життя іншої країни, іншого народу” [2, с.146]. Фонові знання не є чимось усталеним, постійним, деяка їх частина може з часом втрачатись, як така, що стала неактуальною, але в цілому вони мають тенденцію до розширення у зв’язку із зростаючими відносинами між народами і культурами.

Переклад як одна із форм здійснення цих контактів, розповсюджує фонову інформацію, де для зображення фону дії важливу роль відіграють деталі побуту, характер спілкування людей тощо. Такі деталі мають назву в оригіналі і отримують назву в перекладі. Це здійснюється по-різному.

Для прикладу розглянемо переклад реалії “писанка”, що позначає “Великоднє яйце, розписане знаками, що несуть певне смислове навантаження”. Переклад слова англійською мовою звучить як “pysanka” (a coloured Easter egg). Згідно з класифікацією Р.Зорівчак, цей випадок ілюструє такий вид передачі реалії, як комбінована реномінація, що поєднує транскрибування слова оригінальною мовою і його описову перифразу. Транскрибоване слово передає оригінальне звучання, а описова перифраза роз’яснює його семантику. У путівнику зустрічаємо: “Музей етнографії та художнього промислу володіє найбільшою у світі колекцією українських писанок, яка нараховує понад 12 тис. екземплярів” та його англійський переклад “The Museum of Ethnography and Crafts has the biggest and richest in the world collection of Ukrainian “pysanka” (coloured Easter egg) which amounts to over 12 thousands units” [4, с.430].

Або слово “скриня” (оздоба хати на Гуцульщині, зроблена без єдиного цвяха, схованка для одягу і коштовних речей) при перекладі цільовою мовою буде виглядати так: “scrynia” (a wooden chest). Звичайно, при перекладі реалії цим словом зберігається її денотативне і конотативне значення, але її національно-специфічні особливості значно зменшуються.

“Особливий інтерес становить колекція скринь (понад 100 екземплярів) XVII – поч. XX ст.”, “The collection of “scrynias” (wooden chests, over 100 units of the 17th – early XX thc. is of special interest” [4, с.430].

“Вулиця Гетьмана Мазепи” в перекладі цільовою мовою звучить як “Het’man Mazepa Street”. Реалія “гетьман”, що має значення “голови Української козацької держави”, після перекладу методом транскрибування без застосування описової перифрази не стане менш зрозумілою, бо в даній ситуації не підкреслюється специфічність цієї реалії.

Реалія “стрілець” у виразі “Стрілецьке товариство” у перекладі знаходить свого відповідника методом транскрипції слова “стрілець” і уподібнюючого перекладу також “strilets” (Rifleman). Знову ж таки, за класифікацією Р.Зорівчак [1, с.79], “стрілець” – це прихована реалія, оскільки вона має свій еквівалент в цільовій мові, але в дійсності

культури і історії оригінальної мови вона несе певну національно-специфічну смислову навантаженість (стрілець – борець за визволення України).

“Назва вулиці – від стрілецького товариства”, “The name of the street origins from the Strilets’ (Rifleman) Society. [4, с.82].

Певну аналогію у перекладі слів, що позначають національно-специфічні реалії, має передавання цільовою мовою тих антропонімів і топонімів, котрі мають свою оригінальну семантику.

При перекладі власних назв застосовують декілька способів. Власна назва може бути перейнята від ОТ в ТЦМ в незмінній формі, тобто так, як вона пишеться і звучить в мові оригіналу. С.Гервей і А.Гіггінс цьому способу дали назву “екзотицизму” [3, с.30].

Так, наприклад, власні імена архітекторів, композиторів, художників, вельможних родин, видатних діячів, відомих історичних постатей передаються при перекладі саме цим способом.

“Будинок за номером 2 – колишній палац Бандіnellі” – “... house n.2 – the former Bandinelli palace” [4, с.27]. Такий переклад є доречним через те, що сприяє перенесенню читача в атмосферу іншої мови, іншої культури, підкреслюючи тим належність осіб до тих чи інших національностей.

Другий спосіб передачі власних імен – це транслітерація (транскрибування), що є точним відображенням їх звучання. Але при значних фонетичних розходженнях між українською і англійською мовами відтворення їх фонетичної сторони є частковим і уявним.

Передавання цільовою мовою антропонімів цим способом, який сприяє відтворенню національного колориту, виглядає так:

а) при перекладі назв вулиць (це є найчастішим випадком у путівнику):

“Будинок належав графові В.Дідушицькому” – “The house belonged to count W.Dzieduszycki.” [4, с.47].

“V.Velykyi Street” (V. the Great) [4, с.387]; “Yo.Slipyi Street”[4, с.327];

б) при перекладі назв музеїв:

“The Olena Kul’chyts’ka Artistic Memorial Museum” [4, с.427]; “The Oleksa Novakivs’kyi Artistic Memorial Museum” [4, с.427];

в) при перекладі імен художників, композиторів, архітекторів, будівничих, дослідників, майстрів та ін.:

“Memorial plaque of V.Ivasyuk” [4, с.335]; “Works of outstanding Hutsul master O.Bakhmatyuk” [4, с.430].

Ще однією альтернативою перекладу антропонімів С.Гервей і А.Гіггінс вважають “трансплантацію у плані культури” [3, с.29]. Імена оригінальної мови замінюються в цільовій мові словами, які не є їх буквральними еквівалентами, але, які мають однакові культурні конотації. Так, наприклад, “Церква Св.Параскеви П’ятниці” перекладається як “The Church of Good Friday” [4, с.96].

Деякі власні імена не вимагають перекладу, оскільки вони мають стандартні еквіваленти, властиві для цільової мови. Прикладом можуть бути імена святих, які є спільними у релігіях української та англійської мов. Так, “Церква Марії Сніжної” перекладається як “The Church of Snowy Mary” [4, с.100]; “костьол Св.Андрія” – “The Church of St.Andrew” [4, с.60]; “апостол Св.Петро” – “apostle St.Peter” [4, с.48]; “Ісус

Христос” – “Jesus Christ” [4, с.39]; “Діва” – “Madonna” [4, с.45]; “Богородиця” – “Virgin” [4, с.40].

Щодо топонімів, то при їх перекладі актуальними є вищенаведені способи. Проте можна підкреслити, що тут простежується тенденція до застосування транслітерації до більш відомих географічних назв: міст “Lviv” [4, с.14], “Prague” [4, с.15], “Vienna” [4, с.20], мікрорайонів “Pidzamche” [4, с.305], “Lychakiv” [4, с.305], країн “Poland” [4, с.111], “Austria” [4, с.48], частин світу “Europe” [4, с.39], “Asia” [4, с.54].

Путівник знайомить іншомовного читача з географічними, краєзнавчими моментами Львова як українського міста, і переважаючою є термінологія культури оригінальної мови.

Найчастіше застосовуваним видом перекладу тексту є транслітерація, причому залишаються збереженими граматичні особливості оригінальної мови. Міста, села, селища, мікрорайони зберігають особові закінчення обох чисел, однини і множини: Винники – Vynnyky [4, с. 470]; Брюховичі – Bryukhovychi [4, с. 470]; Сколе – Skole [4, с. 498]; Славське – Slavs’ke [4, с. 470].

Одночленна назва мікрорайону ставала при перекладі двочленною, тобто до власної назви додавалось пояснювальне слово, що визначає її статус: Збоїща – Zboyishcha district [4, с.294].

Загальновідомим є той факт, що граматичні явища однієї мови у своїй сукупності відрізняються від граматичних явищ іншої мови, хоча можливі і певні збігання. ТЦМ, звичайно, повинен будуватися способом постановки слів у граматичні конфігурації відповідно до умов і структур цільової мови, і використовуючи класичні засоби; наявні у цільовій мові.

Розбіжності у граматичному плані між оригінальною і цільовою мовами можна найбільш яскраво проілюструвати на прикладі випадку, коли в одній мові є елемент, який не має формально-граматичного відповідника в іншій мові перекладу.

При перекладі путівника актуальною залишалась проблема артикля. Цільова мова (англійська) характеризується широкою розповсюдженістю вживання артикля з власними назвами. Характерною для тексту перекладу є насиченість термінами, що позначають:

1. Будівлі для релігійного поклоніння:

аббатство – abbey [4, с.130]; дзвіниця – bell tower [4, с.493]; монастир – cloisler [4, с.492]; каплиця – chapel [4, с.218]; синагога – synagogue [4, с.104]; “Преображенська церква” – “The Church of Transfiguration” [4, с.44];

2. релігійні ордени:

“домініканці” – “the Dominicans” [4, с.70]; “францисканці” – “the Franciscans” [4, с.347];

3. стилі і напрямки в мистецтві і культурі:

ренесансний – Renaissance [4, с.28]; готичний – Gothic [4, с.32]; класицистичний – Classicism [4, с.86]; романтичний – Romanesque [4, с.30]; емпіричний – Empire [4, с.331];

“Будинок № 11 на Валовій збудований в 1910 за проектом архітектора А.Шлеєна в стилі неоготики” – “House n.11 in Valova Street was built in 1910 according to the project of architect A.Schleyen in the neo-Gothic style”.

Серед особливостей перекладу тексту путівника слід відзначити, що у тексті путівника найбільш важливим поставало питання порядку слів у реченні. Необхідно було постійно мати на увазі основи побудови речення в цільовій мові (англійській) і довільне розташування членів у реченні оригінальної мови (українській).

“До вежі примикає монастирський будинок, збудований у 1683 р.” – “A monastery house, built in 1683 adjoins the tower” [4, с.80].

“В пишні барокові шати вбраний інтер’єр храму.” – “The interior of the church is richly decorated with magnificent Baroque vestment” [4, с.27].

У даних перекладах мала місце повна перебудова речення, де підмет з останнього місця переноситься на перше. Щодо останнього речення, то воно є наочним прикладом ще одного граматичного явища, тобто пасивного стану, яке широко використовується в цільовій мові, і яке при перекладі також викликає перебудову речення, де додаток міняється місцем з підметом.

“В 1895 р. палац купило товариство “Просвіта”.” – “In 1895 the palace was bought by the “Prosvita” Society.” [4, с.94].

При перекладі путівника питання категорії, як жанровий різновид, набувало актуальності, оскільки путівник зумовлює використання “розповідного” часу. Щодо дій, які є звичайними, постійними і властивими певним особам і предметам, і які відбуваються взагалі, застосовується теперішній неозначений час.

“Над вхідним порталом розміщений кам’яний лев Св.Марка з розкритою книгою” – “Above the entrance portal there is placed a stone lion of St.Mark with an open book” [4, с.112]; або “На гору здіймається від Городоцької вул.Є.Озаркевича” – “Ozarkevych Street goes up to the hill from Horodots’ka Street” [4, с.128].

Даний путівник подає факти з минулого Львова і львів’ян та розповідає про події минулих днів. Тому цілком справедливим є вживання минулого неозначеного часу при викладенні подій, що мали місце в минулому.

“Керував будівництвом костюлу Павло Римлянин.” – “Building was held under the guidance of Paolo Romano.” [4, с.36]; або “В 1870 р. він заснував Природознавчий музей.” – “In 1870 he founded the Natural History Museum.” [4, с.339].

Для вираження минулої дії, що завершилась до певного моменту в минулому, вживається минулий доконаний час, який застосовується в складнопідрядних реченнях, і випадки його вживання при перекладі путівника є нечастими.

“Після появи театру вулицю, на яку виходить його бічний фасад, назвали Театральною.” – “After the theatre had appeared the street, with its side facade faces, was called Teatral’na (Theatre).” [4, с.78].

Отже, у даній статті була проведена спроба провести комплексний аналіз різних аспектів, що потребують розгляду в контексті перекладу історико-архітектурного путівника.

Розгляд особливостей і специфіка роботи над перекладом дає підстави стверджувати, що повноцінний переклад тексту уможлиблюється збереженням змісту і форми передачі його як єдиного цілого, із збереженням національним колоритом.

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. Львів, 1989. 216 с. 2. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. М., 1983. 304 с. 3. Sandor Hervey and Ian Higgins. Thinking Translation. London and New York. 1992. 261 с. 4. “Львів”. Львів. 1999. 532 с.